

Gençlerde Dikkatli Karar Verme, Duygusal Zeka ve Sosyo-Demografik Değişkenler Arası İlişkiler

Arkun Tatar^{a, b}, Didem Ayhan^c

Özet

Bu çalışmada gençlerde dikkatli karar vermede duygusal zekanın ve duyguları dikkate alan düşünme biçiminin etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada ayrıca sosyo-demografik değişkenlerin dikkatli karar vermede üzerindeki etkileri de test edilmiştir. Çalışmaya 18-29 yaşları arasında 556 genç katılmıştır. Dikkatli karar verme Melbourne Karar Verme Ölçeği'nin Dikkatli Karar Verme Stili alt boyutu ile duyguları dikkate alan düşünme biçimi ise gözden geçirilmiş Schutte Duygusal Zeka Ölçeği alt boyutları ile değerlendirilmiştir. Dikkatli Karar Verme Stili alt boyut kullanılarak dikkatli karar verme düzeyi düşük ve yüksek olan iki grup oluşturulmuştur. Daha sonra bu iki grubu ayırt edip etmediğini incelemek amacıyla çok değişkenli lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlara göre kurulan çok değişkenli lojistik regresyon analizi modeli toplam varyansın % 4,0'ını açıklamaktadır ve grupları sınıflandırmadaki genel isabet oranını da % 57,0'dır. İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi alt boyutu ve yaş değişkeni ise dikkatli karar verme düzeyi düşük ve yüksek gruplarından birinde yer almanın yordayıcıları olarak belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Dikkatli Karar Verme
Duygusal Zeka
İyimserlik
Ruh Halinin Düzenlenmesi

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 09.03.2022
Yayın Tarihi: 28.12.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1085380

Relationship between Vigilant Decision-Making, Emotional Intelligence and Socio-Demographic Variables in the Young

Abstract

This study aims to examine the effect of emotional intelligence and the way of thinking that considers emotions in vigilant decision-making in the young. The effects of socio-demographic variables on vigilant decision-making were also tested in the study. A total of 556 young people, between the ages of 18-29 participated in the study. Vigilant decision-making was evaluated with the Vigilance Decision-Making Styles sub-dimension of the Melbourne Decision-Making Questionnaire, and the thinking style that considers emotions was evaluated with the revised Schutte Emotional Intelligence Scale sub-dimensions. By using the Vigilance Decision-Making Styles sub-dimension, two groups with a low and a high level of vigilant decision-making were formed. Then, multivariate logistic regression analysis was performed to examine whether it distinguished these two groups. The multivariate logistic regression analysis model established according to the results explains 4.0% of the total variance and the overall accuracy in classifying the groups is 57.0%. The Optimism / Mood Regulation sub-dimension and the age variable were determined as predictors of being into one of the low and high levels of vigilant decision-making.

Keywords

Vigilant Decision-Making
Emotional Intelligence
Optimism
Mood Regulation

About Article

Received: 09.03.2022
Published: 28.12.2023
Doi: 10.18026/cbayarsos.1085380

^a arkuntatar@yahoo.com

^b Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, ORCID: 0000-0002-2369-9040

^c Doç. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0001-6687-6564

Giriş

Gençlerin, alkol, uyuşturucu, dikkatsiz araç kullanma gibi anlık zevki üst düzeye çıkarmaya yönelik birçok sağlıksız davranışta bulunma şeklinde bazı konulardaki karar verme süreçlerinde bir işlev bozukluğuna sahip oldukları belirtilmektedir (Byrnes, 2002; Dekkers, de Water ve Scheres, 2022; Galvan ve Rahdar, 2013; Paulsen, Platt, Huettel ve Brannon, 2011;). Bu bağlamda gençlerin riskli ve dürtüsel kararlar verdikleri, ayrıca yetişkinlerden daha az karar verme yeterliliğine sahip oldukları konusunda bir ortak varsayım gözlenmektedir (Burnett, Bault, Coricelli ve Blakemore, 2010; Byrnes, 2002; Galvan ve Rahdar, 2013; Paulsen, Platt, Huettel ve Brannon, 2011; Reyna ve Farley, 2006; van Leijenhorst, Moor, de Macks, Rombouts, Westenberg ve Crone, 2010). Hatta gençlerin seçenek yaratma, farklı riskleri ve faydaları belirleme, alternatiflerin sonuçlarını öngörme ve değişik kaynaklardan gelen bilgilerin güvenilirliğini ölçme konusunda daha az yetenekli oldukları konusunda bir görüş birliği vardır (Byrnes, 2005; Fischhoff, 2008; Icenogle ve Cauffman, 2021; Mann, Harmoni ve Power, 1989). Gençlik döneminde, karar vermede yetkinliğe ulaşmanın önünde, çevrenin tutumsal kısıtlamaları, akran grubu baskıları, aile yapısı ile işleyişindeki bozulmalar ve bazı önemli kişisel kararların verilmesi için yasal sınırlamalar gibi engeller bulunmaktadır (Mann, Harmoni ve Power, 1989). Ancak genç karar verme davranışı üzerindeki etkisi açısından riskli davranışı açıklamaya yönelik risk algısı ve muhakemede yaş farklılıklarına ilişkin yaklaşımlar, temelde gelişimsel farklılıklara, bilişsel, duygusal ve psikososyal faktörlere odaklanmıştır (Albert, Chein ve Steinberg, 2013; Cauffman ve Woolard, 2005). Çünkü gençler diğer yaş gruplarından her alanda daha riskli seçimler yapmaktadırlar ve riskli karar vermenin gençlik döneminde zirve yaptığı gözlenmektedir (Galvan ve Rahdar, 2013; Timmer ve Antonaccio, 2021).

Verilen kararlar, içerik ve önem açısından farklılık gösterse de her durumda bir dizi seçeneğin taranması ve hangi seçeneğin istenen sonucu elde etmenin en iyi yolu olduğunun belirlenmesi şeklinde ortak bir bilişsel süreci içermektedirler (Byrnes, 2002; Chapman, Chipchase ve Bretherton, 2017; Fischhoff, 2008). Ancak karar verme, bilişsel yönlerin yanı sıra bunların sosyal ve duygusal süreçlerle olan etkileşimine de vurgu yapmaktadır (Fischhoff, 2008; van Hoorn, Shablack, Lindquist ve Telzer, 2019). Bilişsel faktörler karar verme becerilerini etkilemekte ve yaş üzerinden (ya da olgunlaşma) genç ve yetişkin kararları arasındaki farklılıklara vurgu yapmaktadır (Icenogle ve Cauffman, 2021; Klaczynski, 2001; Kray, Kreis ve Lorenz, 2021; Steinberg ve Cauffman, 1996).

Bireylerin kendisi ile ilgili konulara yönelik karar verme sürecinde, kaygı ve benlik saygısı kritik rol oynamakta, süreç için gereklilik olan duygular da potansiyel olumsuz sonuçlara yönelik aracılık etkisi göstermektedir (Islam, Broidy, Eriksson, Rahman ve Mazumder, 2022; Jia, Hou, Zhang ve Xiao, 2022; van Elburg, Danner, Sternheim, Lammers ve Elzackers, 2021; Wray ve Stone, 2005). Özellikle gençlerin akranlarıyla birlikte olmak gibi duygusal bağlamlarda bulunduğu durumlarda, duygu ile sosyal faktörler, karar vermeye ve riskli davranışlarda bulunmaya, deneyimleri ve olasılık bilgisini hesaba katmama şeklinde etkide bulunmaktadır (Blakemore ve Robbins, 2012; Burnett, Bault, Coricelli ve Blakemore, 2010). Karar verme davranışına, duygusal yaklaşım eğilimlerinin olası etkisi ise olumsuz olmaktadır (Almy, Kuskowski, Malone, Myers ve Luciana, 2018). Aynı zamanda gençlik döneminde karar verme yetkinliğinin gelişimi ve karar vermenin bilişsel yönlerine odaklı, seçim, anlama, yaratıcılık, uzlaşma, sonuçsallık, doğruluk, güvenilirlik, tutarlılık ve taahhütten oluşan birçok yeterlilik göstergesi tanımlanmaktadır (Mann, Harmoni ve Power, 1989). Ayrıca gençlerin,

karar verme, yaratıcı problem çözme, doğru seçim ve bir eylem planına bağlı kalma konularında üstbilişsel olarak belli bir yeterlilik düzeyi gösterdikleri de belirtilmektedir (Mann, Harmoni ve Power, 1989). Ancak karar verme yeterliliğine sahip olmak, bu yeterliliğe güvenmek için yeterli değildir. Çünkü yeterlilik, bilinçli seçimler yapmak için ihtiyaç duyulan alana özgü bilgiye sahip olmayı garanti etmemektedir (Fischhoff, 2008). Bu noktada akılcı karar verme, yaş ve zeka ile açık bir şekilde pozitif yönde ilişkilidir (Almy, Kuskowski, Malone, Myers ve Luciana, 2018; Cauffman ve Woolard, 2005; Klaczynski, 2001).

Gençlerde ve yetişkinlerde, sıklık ve bağımsızlık açısından farklılık gösteren karar süreçleri, bilişsel olarak farklı şekilde çalışmaktadır (Defoe, Dubas, Figner ve van Aken, 2015; Dekkers, de Water ve Scheres, 2022; Hartley ve Somerville, 2015). Ancak özellikle gençliğe odaklanan, hem bilişsel hem de bilişsel olmayan faktörleri aynı anda inceleyen ve bu faktörler ile akılcı karar verme yeteneği arasındaki ilişkiyi olgunluk ya da gelişimsel dönemler üzerinden araştıran daha fazla sayıda araştırmalara ihtiyaç olduğu belirtilmektedir (Smith, Steinberg ve Chein, 2014; Steinberg ve Cauffman, 1996; van Hoorn, Shablack, Lindquist ve Telzer, 2019). Çünkü gençliğin, riskli karar verme dönemini değil de çocukluktan yetişkinliğe geçiş boyunca bir ara karar verme fenotipini temsil eden bir grup olduğu görünmektedir (Paulsen, Platt, Huettel ve Brannon, 2011). Olgunluğun karar vermeyi etkilemesi sadece yetişkinler ve gençler arasında değil, gençliğin farklı dönemleri içerisinde bile gözlenmektedir (Steinberg ve Cauffman, 1996). Ancak gençlerin riskli karar verme davranışları keşif davranışı olarak gelişimsel açıdan normatif kabul edilse de sonrasında kalıcı bağımlılık veya sağlık sorunları ortaya çıkarma potansiyeli taşımaktadır (Galvan ve Rahdar, 2013). Ayrıca yeni gelişimsel araştırmalar, gençlik döneminde hangi karar süreçlerinin değiştiğine, nasıl değiştiğine ve hangi gelişimsel süreçlerin bu değişiklikleri desteklediğine yöneliktir (Defoe, Dubas, Figner ve van Aken, 2015; Hartley ve Somerville, 2015).

Riskten kaçınma bağlamında dikkatli karar verme, hedefleri netleştirerek geniş bir alternatif seçenek dizisini dikkatlice gözden geçirme, olası olumlu ve olumsuz sonuçları değerlendirme, tarafsız seçim yapma, kararın uygulanması için plan yapma, stres düzeyini kontrol etme, sağlam ve tek akılcı karar verme yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Mann, Burnett, Radford ve Ford, 1997; Mann, Harmoni ve Power, 1989). Karar vermede duyguların önemli olduğu ve karar vermeyi olumsuz etkilediği belirtilse de (Almy, Kuskowski, Malone, Myers ve Luciana, 2018; Fischhoff, 2008; van Hoorn, Shablack, Lindquist ve Telzer, 2019) dikkatli karar vermede duyguları dikkate alan düşünme biçiminin rolü ve önemi açık değildir. Diğer yandan duygusal zekanın ölçümüne yönelik olarak farklı bileşenlerden oluşan farklı yaklaşımlar gözlenmektedir. Türkçe'ye çevirisi (Tatar, Tok ve Saltukoğlu, 2011) yapılmış ve bu çalışmada kullanılmış bir ölçme aracı olarak Schutte Duygusal Zeka Ölçeği için de farklı çalışmalarda farklı sayıda ve yapıda değerlendirme önerileri bulunmaktadır (Austin, Saklofske, Huang ve McKenney, 2004; Gignac, Palmer, Manocha ve Stough, 2005; Jonker ve Vosloo, 2008; Ng, Wang, Kim ve Bodenhorn, 2010; Sharma, Deller, Biswal ve Mandal, 2009). Ancak ölçme sınırlılığı olarak mevcut ölçme araçlarının ölçüm yapılarıyla yetinmek söz konusu olması nedeniyle bu çalışmada da dikkatli karar vermenin, İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi, Duyguların Kullanımı ve Duyguların Değerlendirilmesi'den oluşan üç duygusal zeka bileşeninden nasıl etkilendiği üzerine bir araştırmanın yürütülmesi düşünülmüştür. Bu noktada çalışma, gençlerde, dikkatli karar vermede duygusal zekanın ya da duyguları dikkate alan düşünme biçiminin önemini incelemeye dönük bir yaklaşımı değerlendirmektedir. Çalışmada ayrıca bazı sosyo-demografik değişkenlerin de dikkatli karar verme üzerindeki etkilerinin de ilgili literatür doğrultusunda genç grupta test edilmesi planlanmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırma, kesitsel tasarım ve kolay / raslantısal örnekleme yöntemiyle (Tatar, 2021) ulaşılan katılımcılarla İstanbul ilinde yürütülmüştür. Araştırmanın verileri, Haziran-Ağustos 2021 tarihleri arasında ulaşılan kişilerle basılı formların kullanılması yoluyla toplanmıştır. Ölçek formları öncesinde çalışma amacı ve gönüllü olur formu verilmiş, katılımcıların, çalışmaya katılmayı kabul etmeleri halinde uygulama yürütülmüştür. Katılımcılardan kimlik bilgisi alınmamış ve bir kişilik uygulama yaklaşık 5-10 dakika sürmüştür.

Çalışma, Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu 01/07/2021 tarih ve 2021-6 sayı ve toplantı numarası ile etik onamı alınarak Helsinki Bildirgesine uygun olarak yürütülmüştür.

Katılımcılar

Çalışmada yaş sınırlaması yapılarak dahil etme kriteri olarak 18-30 yaşları arası alınmıştır. Uygulamada ise çalışmaya 18-29 yaşları arasında (ort. = 24,04, s = 3,18) 324 kadın (% 58,3) ve 232 erkek (% 41,7) olmak üzere toplam 556 kişi katılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Melbourne Karar Verme Ölçeği-II: Melbourne Karar Verme Ölçeği iki bölümden oluşmaktadır. Ölçeğin ikinci bölümü, Dikkatli Karar Verme Stili, Panik Karar Verme Stili, Kaçınan Karar Verme Stili ve Erteleyici Karar Verme Stili değerlendirmesini içeren alt boyutlarından oluşmaktadır (Mann, Burnett, Radford ve Ford, 1997). Bu çalışmada karar verme stratejilerinin değerlendirildiği ikinci kısmın Dikkatli Karar Verme Stili'ni içeren alt boyutu kullanılmıştır. Ölçeğin ikinci kısmı ters yönlü puanlanan maddesi bulunmayan 22 maddeden oluşmaktadır ve maddeler üçlü Likert tipi (2 = doğru, 0 = doğru değil) cevaplama seçeneği içermektedir. Ölçeğin hem geliştirildiği çalışmada hem de Türkçe'ye çeviri çalışmasında Dikkatli Karar Verme Stili alt boyutu için iç tutarlılık güvenirlik katsayısı 0,80 olarak belirlenmiştir (Deniz, 2004; Mann, Burnett, Radford ve Ford, 1997).

Gözden Geçirilmiş Schutte Duygusal Zeka Ölçeği: Bu çalışmada, önce 33 madde olarak geliştirilen (Schutte, Malouff, Hall, Haggerty, Cooper, Golden ve Dornheim, 1998) daha sonra ise gözden geçirme çalışması ile madde sayısı 41'e çıkarılan form olan Schutte Duygusal Zeka Ölçeği (Austin, Saklofske, Huang ve McKenney, 2004) kullanılmıştır. Ölçek, İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi, Duyguların Kullanımı ve Duyguların Değerlendirilmesi alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçeğin 21 maddesi ters yönlü puanlanan maddeleri beşli Likert tipi cevaplama seçeneği içermektedir (1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = kesinlikle katılıyorum). Ölçeğin Türkçe'ye çeviri çalışmasında iç tutarlılık güvenirlik katsayısı bütünü için 0,82 olarak bildirilmiştir. Ölçekten alınan puanların yüksek oluşu kişinin duygusal zekasının yüksek olduğuna işaret etmektedir (Tatar, Tok ve Saltukoğlu, 2011).

Kategorik bağımsız değişkenler olarak alınarak ölçümlenen ve Tablo 1'de kategorilerine yer verilen cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, gelir durumu ve yaşam memnuniyeti değişkenleri ise araştırma için düzenlenen anket formuyla değerlendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesi işlemi kullanılan ölçme araçları için iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları ve toplam puanları arasındaki korelasyon katsayıların hesaplanmasıyla başlatılmıştır. Dikkatli Karar Verme Stili alt boyutu için elde edilen toplam puanlar kullanılarak toplam puanın medyan değeri olan 11'in altında ve üzerinde yer alanlar olarak dikkatli karar verme düzeyi düşük ve yüksek olan iki grup oluşturulmuştur. Daha sonra bu iki grubun ayırt edip etmediğini incelemek amacıyla çok değişkenli lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Analize, cinsiyet, eğitim durumu, medeni durumu, gelir durumu, yaşam memnuniyeti değişkenleri kategorik bağımsız değişkenler olarak, gözden geçirilmiş Schutte Duygusal Zeka Ölçeği alt boyutları İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi, Duyguların Kullanımı, Duyguların Değerlendirilmesi alt boyutları toplam puanları ve yaş ise nicel sürekli bağımsız değişkenler olarak alınmıştır. Ayrıca çoklu lojistik regresyon analizinin yapılabilmesi için ise kategorik bağımsız değişkenlerin incelenmesi amacıyla sayı ve yüzde değerleri belirlenmiştir.

Bulgular

Elde edilen sonuçlara göre gözden geçirilmiş Schutte Duygusal Zeka Ölçeği'nin alt boyutlarının Cronbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi alt boyutu için 0,75, Duyguların Kullanımı alt boyutu için 0,38, Duyguların Değerlendirilmesi alt boyutu için 0,77 olarak hesaplanmıştır. Alt boyutlar arasında korelasyonlar incelendiğinde ise İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi alt boyutu ile Duyguların Kullanımı alt boyutu arasında 0,19 ($p < 0,001$), Duyguların Değerlendirilmesi alt boyutu arasında 0,57 ($p < 0,001$); Duyguların Kullanımı alt boyutu ile Duyguların Değerlendirilmesi alt boyutu arasında ise 0,15 ($p < 0,001$) korelasyon katsayısı belirlenmiştir.

Tablo 1. Bağımsız Değişkenlerin Dikkatli Karar Verme Stili Grupları Üzerindeki Dağılımı

Değişkenler	Kategoriler		Medyan Değeri Altı Grup	Medyan Değeri Üzeri Grup	Toplam
Cinsiyet	Kadın	n	159	165	324
		%	49,1	50,9	100,0
	Erkek	n	104	128	232
		%	44,8	55,2	100,0
Eğitim durumu	İlk ve orta okul	n	12	9	21
		%	57,1	42,9	100,0
	Lise	n	75	64	139
		%	54,0	46,0	100,0
	Üniversite	n	176	220	396
		%	44,4	55,6	100,0
Medeni durum	Bekar	n	224	240	464
		%	48,3	51,7	100,0
	Evli, boşanmış, dul	n	39	53	92
		%	42,4	57,6	100,0
Gelir durumu	Düşük	n	23	21	44
		%	52,3	47,7	100,0
	Orta düzey	n	178	185	363
		%	49,0	51,0	100,0
	Yüksek	n	62	87	149
		%	41,6	58,4	100,0

Gençlerde Dikkatli Karar Verme, Duygusal Zeka ve Sosyo-Demografik Değişkenler Arası İlişkiler

Değişkenler	Kategoriler	Medyan Değeri	Altı Grup	Medyan Değeri Üzeri Grup	Toplam
Yaşam memnuniyeti	Memnun olanlar	n	168	207	375
		%	44,8	55,2	100,0
	Biraz memnun olanlar	n	82	77	159
		%	51,6	48,4	100,0
	Memnun olmayanlar	n	13	9	22
		%	59,1	40,9	100,0
Toplam	n	263	293	556	
	%	47,3	52,7	100,0	

Dikkatli Karar Verme Stili alt boyutu için Cronbach alfa iç tutarlılık güvenirlik katsayısı 0,72 olarak belirlenmiştir. Dikkatli Karar Verme Stili alt boyutu ile Schutte Duygusal Zeka Ölçeği'nin alt boyutları arasındaki korelasyonlar incelendiğinde ise İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi alt boyutu ile 0,17 ($p < 0,001$), Duyguların Kullanımı alt boyutu ile 0,04 ($p > 0,05$) ve Duyguların Değerlendirilmesi alt boyutu ile de 0,12 ($p < 0,01$) korelasyon katsayısı belirlenmiştir. Kategorik bağımsız değişkenler olarak alınan cinsiyet, eğitim durumu, medeni durum, gelir durumu, yaşam memnuniyeti değişkenlerinin Dikkatli Karar Verme Stili grupları üzerindeki çapraz tablo dağılımına ilişkin sayı ve yüzde değerleri ise Tablo 1'de verilmiştir.

Son işlem olarak Dikkatli Karar Verme Stili gruplarını ayırt etmek amacıyla Wald İleriye Doğru (Forward Wald) yöntemiyle çok değişkenli lojistik regresyon analizi yapılmıştır. Kurulan çok değişkenli lojistik regresyon analizi için model ile veri uyumu Hosmer ve Lemeshow testi ile incelenmiş ve model-veri uyumu olduğu (χ^2 HL (8) = 6,14; $p > 0,05$) gözlenmiştir. Nagelkerke sözde R^2 değerine göre kurulan lojistik regresyon analizi modeli toplam varyansın % 4,0'unu açıklamaktadır. Kurulan lojistik regresyon analizi modelinin, şans eseri doğru sınıflandırmanın orantılı yüzdesine (% 52,7) oranla % 4,3 oranında bir artış göstererek genel isabet oranını % 57,0 olarak açıkladığı belirlenmiştir. Buna göre dikkatli karar verme düzeyi düşük grup için % 39,2, yüksek grup için ise % 73,0 doğru tahmin oranı belirlenmiştir. Wald testi sonucuna göre de İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi alt boyutu toplam puanı (χ^2 Wald (1) = 12,13; $p < 0,001$; Exp(B) = 1,05) ve yaş (χ^2 Wald (1) = 5,19; $p < 0,05$; Exp(B) = 1,06) dikkatli karar verme düzeyi düşük ve yüksek gruplarından birine düşmenin istatistiksel olarak anlamlı yordayıcıları olduğu görülmüştür (Tablo 2). Diğer değişkenlerin ise istatistiksel önem düzeyinde anlamlı yordayıcılar olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo 2. Dikkatli Karar Verme Düzeyi Gruplarının Yordanması için Çoklu Lojistik Regresyon Analizi Sonucu

	B	S.H.	Wald	s.d.	p	Exp(B)	Exp(B)'nin Güven Aralığı (%95)
İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi	0,05	0,01	12,13	1	0,000	1,05	1,02-1,08
Yaş	0,06	0,03	5,19	1	0,023	1,06	1,01-1,12
Sabit	-3,68	0,98	14,03	1	0,000	0,03	

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Daha önce yürütülen çalışmalarda karar verme ile duygusal zeka arasındaki ilişkiye değinildiği (Deniz ve Avşaroğlu, 2014; Di Fabio, 2012; Di Fabio ve Blustein, 2010; Kurtoğlu, 2018) görülse de dikkatli karar vermenin yordayıcıları olarak eş zamanlı değerlendirme ile

duygusal zekanın ya da duyguları dikkate alan düşünme biçimi ile sosyo-demografik değişkenlerin etkisinin incelenmediği görülmektedir. Her ne kadar bazı değişkenler arası ilişkiler dağınık bir şekilde ilgili çalışmalarda yer alsada da değişkenler ya da olgular arasındaki ilişkide her farklı yaklaşım farklı varyans alanlarına işaret etmektedir. İlgili literatür (net olarak ortaya koymasa da) gençlerin belirli alanlarda yetişkinlerden daha az karar verme yeterliliğine sahip olabileceğini belirten yaklaşımlar içermektedir (Burnett, Bault, Coricelli ve Blakemore, 2010; Byrnes, 2002; Galvan ve Rahdar, 2013; Paulsen, Platt, Huettel ve Brannon, 2011; Reyna ve Farley, 2006; van Leijenhorst, Moor, de Macks, Rombouts, Westenberg ve Crone, 2010). Belirtilen açıdan düşünüldüğünde bu çalışma ile ele alınan ilişkisel yapı da daha anlamlı hale gelmektedir. Bu doğrultuda yürütülen çalışmada, karar verme becerileri hakkında şu anda bilinen ve bilinmeyenleri özetleyerek yaş farklılıklarını vurgulaması bağlamında gençlerde dikkatli karar vermenin yordayıcıları olarak duygusal zeka bileşenleri ve sosyo-demografik değişkenler incelenmiştir.

Bu çalışmada çok değişkenli lojistik regresyon analizi yapılmasının temel gerekçesi cinsiyet, eğitim durumu, ekonomik durum gibi çalışmada alınan sosyo-demografik değişkenlerin de dikkatli karar vermede test edilmesi olmuştur. Böylece sosyo-demografik değişkenlerin dikkatli karar verme düzeyi düşük ve yüksek gruplarından birine düşmenin istatistiksel olarak anlamlı yordayıcılarından olup olmadıkları incelenmiştir. Elde edilen sonuca göre önceki çalışmalarda da belirtildiği gibi yaş değişkenindeki (Albert, Chein ve Steinberg, 2013; Almy, Kuskowski, Malone, Myers ve Luciana, 2018; Byrnes, 2005; Cauffman ve Woolard, 2005; Galvan ve Rahdar, 2013; Klaczynski, 2001; Steinberg ve Cauffman, 1996) her bir yıllık artış dikkatli karar verme düzeyi yüksek grupta yer almayı 1,06 kat artırmaktadır (% 95 GA = 1,01-1,12).

Wald testi sonuçlarına göre dikkatli karar verme düzeyi gruplarının yordanmasında dikkatli karar verme düzeyi yüksek grupta yer almayı sadece duygusal zekanın bileşenlerinden İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi alt boyutu yordamaktadır. Bu alt boyut toplam puanındaki bir puanlık artış dikkatli karar verme düzeyi yüksek grupta yer almayı 1,05 kat (% 95 GA = 1,02-1,08) artırmaktadır. Dikkatli karar vermeye dikkat çekmesi açısından karar süreçlerinde riskten kaçınma genellikle uyarlanabilir olarak kabul edilmektedir (Reyna ve Farley, 2006). Bununla birlikte, riskli davranışlarda bulunmanın çeşitli sosyal, duygusal ve bilişsel nedenlere sahip olması olasılığı bulunmaktadır ve gençlerin, çocuklara veya yetişkinlere kıyasla sonuçlara abartılı veya daha kararsız duygusal tepkiler gösterdiği belirtilmektedir (Burnett, Bault, Coricelli ve Blakemore, 2010). Yetişkinlerde duyguların öngörülmesi kritik rol oynamaktadır. Oysa gençlerde kararların sonuçları hakkında rahatlama ve pişmanlık gibi karşı olgusal düşünme yeteneği gelişmeye devam etmektedir. Karar verme sırasında bu türden karşı olgusal düşünmeye ilişkin duyguların oluşumundaki veya kullanımındaki olgunlaşmamışlıklar da riskli karar verme olasılığını artırmaktadır (Burnett, Bault, Coricelli ve Blakemore, 2010). Diğer bir ifadeyle gençler, duygusal bağlamda karar verirken, yetişkinlerden daha düşük oranla olasılık bilgileri ve sonuçlara ilişkin değerlendirmeyi hesaba katmakta ve bunun sonucu olarak daha riskli davranışlar göstermektedirler (Figner, Mackinlay, Wilkening ve Weber, 2009). Bu nedenle de gençlerde ruh halinin düzenlenmesinin dikkatli karar vermeyi olumlu yönde etkilemesi anlaşılır olmaktadır. Aynı doğrultuda, yaştaki artışın da dikkatli karar vermeyi olumlu yönde etkilemesi bu ortak noktaya işaret etmektedir. Bütün bunlar ise elde edilen sonuçların hem beklenen doğrultuda hem de ilgili literatürle uyumlu olduğunu göstermektedir.

Çalışma sonuçlarına göre Nagelkerke sözde R2 değerine göre kurulan lojistik regresyon analizi modeli toplam varyansın % 4,0'ını açıklamaktadır. Bir yönüyle bu oran düşük görünmektedir. Diğer yönüyle ise bu oran oldukça tatmin edicidir. Çünkü sadece yaş ve İyimserlik / Ruh Halinin Düzenlenmesi alt boyutu bu açıklanan varyans oranını ortaya koymaktadır. Katmanlı olgusal bir yapı olarak karar vermenin açıklanması için duygulanım, bilişsel kontrol ve sosyal bilgi işleme ile ilgili psikolojik süreçleri içeren daha karmaşık yapılandırmacı model önerilmesi gibi (van Hoom, Shablack, Lindquist ve Telzer, 2019) bu çalışmada ele alınandan çok daha fazla sayıda değişkenle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Yakın dönem çalışmalarında, karar vermede bilişsel süreçlerin nöropsikolojik yaklaşımlarla (Blakemore ve Robbins, 2012; Burnett, Bault, Coricelli ve Blakemore, 2010; Galvan ve Rahdar, 2013; Hartley ve Somerville, 2015) ele alındığı düşünüldüğünde, bu çalışma, dikkatli karar verme süreçlerine ilişkin açıklayıcı bir yaklaşım ortaya koymaktan uzak, daha çok olgular arası ilişkileri anlamaya dönük bir bakış açısı ortaya koyan niteliktedir. Ancak çalışma dikkatli karar vermede duygusal zekanın ya da duyguları dikkate alan düşünme biçiminin önemini göstermesi açısından araştırma amaçları açısından bekleneni karşılar niteliktedir. Gençlerin sadece arkadaşların yanında oldukları zaman, yetişkinlere göre daha kötü kararlar aldıkları gösterilmiştir (Burnett, Bault, Coricelli ve Blakemore, 2010). Ayrıca benlik saygısının karar vermedeki kritik önemi (Wray ve Stone, 2005) dikkatli karar vermede de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu ve benzeri çalışmaların sonuçları dikkate alındığında bu çalışmada incelenen ilişkisel yapının ve tasarım açısından basit bir modelle ortaya konulan yaklaşımın, gençlerde, ebeveyn etkileri (Liverpool, Pereira, Hayes, Wolpert ve Edbrooke-Childs, 2021), yaşam tarzı (Liberali, Del Castanhel, Kupek ve Assis, 2021) gibi farklı bağlamlarda dürtüsellik, yenilik arayışı (Icenogle ve Cauffman, 2021), saldırganlık (Roy, Castonguay, Fortin, Drolet, Franche-Choquette, Dumais, Lafortune, Bernard ve Geoffrion, 2021), çocukluk deneyimleri (Islam, Broidy, Eriksson, Rahman ve Mazumder, 2022) gibi daha fazla sayıda değişkenle birlikte incelenmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Kaynakça

- Albert, D., Chein, J., & Steinberg, L. (2013). The teenage brain: peer influences on adolescent decision making. *Current Directions in Psychological Science*, 22(2), 114-120. DOI: 10.1177/0963721412471347
- Almy, B., Kuskowski, M., Malone, S. M., Myers, E., & Luciana, M. (2018). A longitudinal analysis of adolescent decision-making with the Iowa Gambling Task. *Developmental Psychology*, 54(4), 689-702. DOI: 10.1037/dev0000460
- Austin, E. J., Saklofske, D. H., Huang, S. H., & McKenney, D. (2004). Measurement of trait emotional intelligence: testing and cross-validating a modified version of Schutte et al.'s (1998) measure. *Personality and Individual Differences*, 36(3), 555-562. DOI: 10.1016/S0191-8869(03)00114-4
- Blakemore, S. J., & Robbins, T. W. (2012). Decision-making in the adolescent brain. *Nature Neuroscience*, 15(9), 1184-1191. DOI: 10.1038/nn.3177
- Burnett, S., Bault, N., Coricelli, G., & Blakemore, S. J. (2010). Adolescents' heightened risk-seeking in a probabilistic gambling task. *Cognitive Development*, 25(2), 183-196. DOI: 10.1016/j.cogdev.2009.11.003

- Byrnes, J. P. (2002). The development of decision-making. *Journal of Adolescent Health, 31*(6), 208-215. DOI: 10.1016/S1054-139X(02)00503-7
- Byrnes, J. P. (2005). The development of self-regulated decision making. In J. E. Jacobs & P. A. Klaczynski, (Eds.), *The development of judgment and decision making in children and adolescent* (pp. 5-38). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Cauffman, E., & Woolard, J. (2005). Crime, Competence, and Culpability: Adolescent Judgment in the Justice System. In J. E. Jacobs & P. A. Klaczynski (Eds.), *The development of judgment and decision making in children and adolescent* (pp. 5-38). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Chapman, H. R., Chipchase, S. Y., & Bretherton, R. (2017). The evaluation of a continuing professional development package for primary care dentists designed to reduce stress, build resilience and improve clinical decision-making. *British Dental Journal, 223*(4), 261-271. DOI: 10.1038/sj.bdj.2017.712
- Defoe, I. N., Dubas, J. S., Figner, B., & van Aken, M. A. G. (2015). A meta-analysis on age differences in risky decision making: adolescents versus children and adults. *Psychological Bulletin, 141*(1), 48-84. DOI: 10.1037/a0038088
- Dekkers, T. J., de Water, E., & Scheres, A. (2022). Impulsive and risky decision-making in adolescents with attention-deficit/hyperactivity disorder (ADHD): the need for a developmental perspective. *Current Opinion in Psychology, 44*, 330-336. DOI: 10.1016/j.copsyc.2021.11.002
- Deniz, M. E. (2004). Üniversite öğrencilerinin karar vermede öz saygı karar verme stilleri ve problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi üzerine bir araştırma. *Eğitim Araştırmaları Dergisi, 4*(15), 23-35.
- Deniz, M., & Avşaroğlu, S. (2014). Üniversite öğrencilerinin duygusal zekâ yeteneklerinin karar vermede özsaygı ve karar verme stillerini açıklama. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16*(1), 121-138.
- Di Fabio, A. (2012). Emotional intelligence: A new variable in career decision-making. In A. Di Fabio, (Ed.), *Emotional intelligence: New perspectives and applications* (pp. 51-66). Rijeka, Croatia: Intechopen.
- Di Fabio, A., & Blustein, D. L. (2010). Emotional intelligence and decisional conflict styles: Some empirical evidence among Italian high school students. *Journal of Career Assessment, 18*(1), 71-81. DOI: 10.1177/1069072709350904
- Figner, B., Mackinlay, R. J., Wilkening, F., & Weber, E. U. (2009). Affective and deliberative processes in risky choice: Age differences in risk taking in the Columbia Card Task. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition, 35*(3), 709-730. DOI: 10.1037/a0014983
- Fischhoff, B. (2008). Assessing adolescent decision-making competence. *Developmental Review, 28*(1), 12-28. DOI: 10.1016/j.dr.2007.08.001
- Galvan, A., & Rahdar, A. (2013). The neurobiological effects of stress on adolescent decision making. *Neuroscience, 249*, 223-231. DOI: 10.1016/j.neuroscience.2012.09.074

- Gignac, G. E., Palmer, B. R., Manocha, R., & Stough, C. (2005). An examination of the factor structure of the Schutte Self-Report Emotional Intelligence (SSREI) Scale via confirmatory factor analysis. *Personality and Individual Differences, 39*(6), 1029-1042. DOI: 10.1016/j.paid.2005.03.014
- Hartley, C. A., & Somerville, L. H. (2015). The neuroscience of adolescent decision-making. *Current Opinion in Behavioral Sciences, 5*, 108-115. DOI: 10.1016/j.cobeha.2015.09.004
- Icenogle, G., & Cauffman, E. (2021). Adolescent decision making: A decade in review. *Journal of Research on Adolescence, 31*(4), 1006-1022. DOI: 10.1111/jora.12608
- Islam, M. J., Broidy, L., Eriksson, L., Rahman, M., & Mazumder, N. (2022). Childhood maltreatment and decision-making autonomy in adulthood: the mediating roles of self-esteem and social support. *Child Abuse and Neglect, 129*, 105665. DOI: 10.1016/j.chiabu.2022.105665
- Jia, Y., Hou, Z.-J., Zhang, H., & Xiao, Y. (2022). Future time perspective, career adaptability, anxiety, and career decision-making difficulty: exploring mediations and moderations. *Journal of Career Development, 49*(2), 282-296. DOI: 10.1177/0894845320941922
- Jonker, C. S., & Vosloo, C. (2008). The psychometric properties of the Schutte Emotional Intelligence Scale. *SA Journal of Industrial Psychology, 34*(2), 21-30. DOI: 10.4102/sajip.v34i2.689
- Klaczynski, P. A. (2001). Analytic and heuristic processing influences on adolescent reasoning and decision-making. *Child Development, 72*, 844-861. DOI: 10.1111/1467-8624.00319
- Kray, J., Kreis, B. K., & Lorenz, C. (2021). Age differences in decision making under known risk: the role of working memory and impulsivity. *Developmental Psychology, 57*(2), 241-252. DOI: 10.1037/dev0001132
- Kurtoğlu, M. (2018). Determination of the relationship between emotional intelligence level and decision making strategies in gifted students. *Journal for the Education of Gifted Young Scientists, 6*(1), 1-16. DOI: 10.17478/JEGYS.2018.70
- Liberali, R., Del Castanhel, F., Kupek, E., & Assis, M. A. A. D. (2021). Latent class analysis of lifestyle risk factors and association with overweight and/or obesity in children and adolescents: systematic review. *Childhood Obesity, 17*(1), 2-15. DOI: 10.1089/chi.2020.0115
- Liverpool, S., Pereira, B., Hayes, D., Wolpert, M., & Edbrooke-Childs, J. (2021). A scoping review and assessment of essential elements of shared decision-making of parent-involved interventions in child and adolescent mental health. *European Child and Adolescent Psychiatry, 30*, 1319-1338. DOI: 10.1007/s00787-020-01530-7
- Mann, L., Burnett, P., Radford, M., & Ford, S. (1997). The Melbourne Decision Making Questionnaire: An instrument for measuring patterns for coping with decisional conflict. *Journal of Behavioral Decision Making, 10*(1), 1-19. DOI: 10.1002/(SICI)1099-0771(199703)10:1<1::AID-BDM242>3.0.CO;2-X
- Mann, L., Harmoni, R., & Power, C. (1989). Adolescent decision-making: The development of competence. *Journal of Adolescence, 12*(3), 265-278. DOI: 10.1016/0140-1971(89)90077-8

- Ng, K. M., Wang, C., Kim, D. H., & Bodenhorn, N. (2010). Factor structure analysis of the Schutte Self-Report Emotional Intelligence Scale on international students. *Educational and Psychological Measurement, 70*(4), 695-709. DOI: 10.1177/0013164409355691
- Paulsen, D., Platt, M., Huettel, S. A., & Brannon, E. M. (2011). Decision-making under risk in children, adolescents, and young adults. *Frontiers in Psychology, 2*, 72. DOI: 10.3389/fpsyg.2011.00072
- Reyna, V. F., & Farley, F. (2006). Risk and rationality in adolescent decision making: Implications for theory, practice, and public policy. *Psychological Science in the Public Interest, 7*(1), 1-44. DOI: 10.1111/j.1529-1006.2006.00026.x
- Roy, C., Castonguay, A., Fortin, M., Drolet, C., Franche-Choquette, G., Dumais, A., Lafortune, D., Bernard, P., & Geoffrion, S. (2021). The use of restraint and seclusion in residential treatment care for youth: a systematic review of related factors and interventions. *Trauma, Violence, and Abuse, 22*(2), 318-338. DOI: 10.1177/1524838019843196
- Schutte, N. S., Malouff, J. M., Hall, L. E., Haggerty, D. J., Cooper, J. T., Golden, C. J., & Dornheim, L. (1998). Development and validation of a measure of emotional intelligence. *Personality and Individual Differences, 25*(2), 167-177. DOI: 10.1016/S0191-8869(98)00001-4
- Sharma, S., Deller, J., Biswal, R., & Mandal, M. K. (2009). Emotional intelligence: Factorial structure and construct validity across cultures. *International Journal of Cross Cultural Management, 9*(2), 217-236. DOI: 10.1177/1470595809335725
- Smith, A. R., Steinberg, L., & Chein, J. (2014). The role of the anterior insula in adolescent decision making. *Developmental Neuroscience, 36*(3-4), 196-209. DOI: 10.1159/000358918
- Steinberg, L., & Cauffman, E. (1996). Maturity of judgment in adolescence: Psychosocial factors in adolescent decision making. *Law and Human Behavior, 20*(3), 249-272. DOI: 10.1007/BF01499023
- Tatar, A. (2021). Gelişim psikolojisinde araştırma yöntemleri. İç. D. M. Siyez (Ed.), *Çocuk ve ergen gelişimi: çok boyutlu bir bakış* (1. bas. s. 38-85). Pegem Akademi. DOI: 10.14527/9786257676090
- Tatar, A., Tok, S., & Saltukoğlu, G. (2011). Gözden geçirilmiş Schutte Duygusal Zekâ Ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması ve psikometrik özelliklerinin incelenmesi. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni, 21*(4), 325-338. DOI: 10.5455/bcp.20110624015920
- Timmer, A., Antonaccio, O., & French, M. T. (2021). Hot or cool processing? Adolescent decision-making and delinquency. *Justice Quarterly, 38*(6), 961-994. DOI: 10.1080/07418825.2020.1730424
- van Elburg, A., Danner, U. N., Sternheim, L. C., Lammers, M., & Elzakkars, I. (2021). Mental capacity, decision-making and emotion dysregulation in severe enduring anorexia nervosa. *Frontiers in Psychiatry, 12*, 545317. DOI: 10.3389/fpsyg.2021.545317
- van Hoorn, J., Shablack, H., Lindquist, K. A., & Telzer, E. H. (2019). Incorporating the social context into neurocognitive models of adolescent decision-making: a neuroimaging meta-analysis. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews, 101*, 129-142. DOI: 10.1016/j.neubiorev.2018.12.024

van Leijenhorst, L., Moor, B. G., de Macks, Z. A. O., Rombouts, S. A., Westenberg, P. M., & Crone, E. A. (2010). Adolescent risky decision-making: neurocognitive development of reward and control regions. *Neuroimage*, 51(1), 345-355. DOI: 10.1016/j.neuroimage.2010.02.038

Wray, L. D., & Stone, E. R. (2005). The role of self-esteem and anxiety in decision making for self versus others in relationships. *Journal of Behavioral Decision Making*, 18(2), 125-144. DOI: 10.1002/bdm.490